

společnou sbírku básní Zjevení lásky, která byla rovněž vytištěna v Novém Jičíně. Brzy nato nám knihtiskárna Kryl a Scotti vydala každému samostatnou sbírku básní...“⁹

„Spolu pak oba přátelé vydali knihu Zjevení lásky“, píše Alois Sivek,¹⁰ „Neužil do ní načrtl prolehčená čísla lyrická s pohledem na svět až nábožensky pokorným, Koudelák si podržel prostotu a realistickou věcnost.“

V Novém Jičíně vydal Josef Koudelák ještě další dvě díla, obě se vztahem k dětství a mládí, byť zcela rozdílná – v již zmíněné básni Náš rod (1930) se vrací k otcovu dětství na Hané, v povídkách Krůpěje (1933) pak k vlastnímu dětství.

Další díla z doby novojičínského pobytu již vycházejí jinde. Divadelní hra T. G. Masaryk (1930) zřejmě vycházela z jeho učitelských aktivit. Ve školní kronice čteme ve školním roce 1929/30: ...2. 3. uspořádána byla všemi českými školami v N. Jičíně slavnostní akademie v sále lidového domu. Pořad č. 4: Geryk-Koudelák: K 80. narozeninám T.G.Masaryka, sbor - chlapecká měšťanská škola.¹¹

Během novojičínského pobytu spisovatel postupně opouští poezii a až na příležitostně vzpomínkové a oslavné básně publikované v různých krajských časopisech¹² se již začíná věnovat próze. V r. 1932 vycházejí jeho první romány Vrata tmy a Na dřevě kříže, které předznamenávají zobrazování „...bez tradiční idealizace hanáckou vesnicí na úpatí Dražanské vysočiny...ve středu pozornosti je svět čeledinů, děveček, podruhů, domkářů a dělníků“.¹³ V těchto dílech přilíhají inspiraci jeho tehdejší profesní a občanským prostředím nehledíme. Jinak tomu bude v díle dalším. Hned v prvním roce po odchodu z Nového Jičína vychází jeho román Hraničáři, dokumentárně pojatý obraz boje české menšiny v německém pohraničí, sice v podhůří Jeseníků, ale pětileté intenzivní poznávání života české menšiny v Novém Jičíně nemohlo dílo neovlivnit. „Bývalý učitel v Novém Jičíně spisovatel Josef Koudelák vydal v září t. r. román Hraničáři. Je to dílo zvláště cenné pro smíšená území a nemělo by chybět v žádné naší knihovně“, čteme v časopise Kravaňsko z r. 1934.¹⁴

Posledním dílem edičně patřícím do konce sledovaného pobytu je povídková kniha pro mládež Zlatá srdce.

Nelze si nevěšmout dalších aktivit Josefa Koudeláka souvisejících s jeho uměleckým působením, kterými díky své celoživotní činnosti obohatil kulturní život Nového Jičína a okolí. „Vysokou úroveň měla ochotnická divadelní představení a Literární klub, založený péčí učitele-spisovatele Josefa Koudeláka, který zval do města k přednáškám spisovatele“, píše Karel Otto.¹⁵ Přednášeli A. C. Nor, Jan Vrba, oba také dle školní kroniky i v dívčí měšťanské škole, dále Oldřich Zemek. Navazoval tak na tradici založenou Otakarem Bystřinou, se kterým se setkával, jak dokazují i verše v básni Nový Jičín – „Neděle navštívila s námi Otakara Bystřinu“, a který stál zřejmě i za jeho seznámením s Petrem Bezručem (jejich korespondence uložena v Zemském archivu v Opavě) či Josefem Kalusem. Ve vlastivědném časopise Kravaňsko vedl v letech 1932 a 33 rubriku Dětský koutek.

Lze tedy odpovědět na úvodní otázky o umělecko-kulturním vztahu spisovatele Josefa Koudeláka a Nového Jičína? Je zřejmé, že v době svého novojičínského

působení autor vyzrál, našel nová témata, přešel od poezie k próze, rozvinul svou obrazotvornost. Ohlédl se sebekriticky na svá předchozí umělecká díla, když vydání básně Senička uzavřel poznámkou: „Knihy vydané před Vesnicí v polední (1927) vyřazuje autor ze své tvorby.“¹⁶ Jistě by k podobnému vývoji došlo i v jiném prostředí, zejména proto, že autor nezpřetrhal kořeny tak důležité pro celou jeho tvorbu. Avšak rozsah jeho uměleckých kontaktů a aktivit přímo v Novém Jičíně, poměrně rychle nabytá vážnost a uznání se vzrůstajícími nároky na sebeuvědomění a odpovědnost, určitě i osobně prožitý kontrast mezi českou vesnicí na Hané a českou městskou menšinou v národnostně smíšeném Kravaňsku, to vše jistě Koudelákovu umělecké zrání ovlivnilo, dle mého i urychlilo a nasměrovalo k dílům vrcholným – k románům Skála puká (1943) a Praděd nespí (1948).¹⁷ Tento vztah je i reciproční – vše, čím Koudelák rostl, zrál a co vydával, tím zároveň obohacoval i kulturní a umělecký život na Novojičínsku.¹⁸

A co jeho učitelské působení? Vzhledem ke svému mládí a profesním počátkům - začal učit v roce v roce 1926 - je jeho pedagogický vliv skromnější. Stojí však určitě za povšimnutí také proto, že Koudelák po roce 1948 své umělecké aktivity výrazně omezuje na sběratelství folkloru, recenze a vlastní pohádkovou tvorbu (jak také v poúnorové době dále rozvíjet ruralistická témata s křesťanskou mravností či neidealizovaný pohled na osídlování pohraničí?). Naplno a úspěšně se věnuje pedagogice: škola ve Štarnově u Šternberka v době jeho působení (1948 – 1958) se stává školou fakultní pro studenty učitelství Univerzity Palackého v Olomouci. Takto na něj vzpomíná jedna ze začínajících učitelek: „Josefa Koudeláka jsem osobně poznala zhruba před půlstoletím. Tenkrát na podzim roku 1956 jsme jako mladí učitelé, kteří nastoupili na tehdejší okres Šternberk, navštívili dvojtřídní školu ve Štarnově; byli jsme tam na hospitaci u pana ředitele Josefa Koudeláka. Jeho pečlivě promyšlená hodina v nás zanechala hluboký dojem. Někteří z nás možná o sobě zapochybovali, zda se i nám někdy podaří dosáhnout podobného pedagogického mistrovství. Ale rozhodně byla tato hodina pro nás velkou výzvou. Při následné besedě jsme pocítili, že s námi nehovoří jen vynikající, sebejistý a zkušený pedagog, ale osobnost s velkým literárním rozhledem, navíc v této hanácké vsi aktivně činná, a to hlavně v oblasti kultury.“¹⁹ Vztah k povolání se utvrzuje a rozvoj pedagogických dovedností nastává na první souvislejší praxi a tou je pro Josefa Koudeláka pětileté působení na dívčí měšťanské škole v Novém Jičíně. V této době Koudelák zažívá první postupy – nastupuje jako výpomocný učitel, v r. 1929 je jmenován zatímním učitelem, téhož roku skládá v Praze zkoušku způsobilosti pro školy obecné.²⁰ Počínal si dobře, jak lze usuzovat z lakonických sdělení ve školní kronice: „...Všichni nově ustanovení učitelé (byli tři - poznámka autora) však po celý rok pracovali svědomitě a zdá se, že se v dalších letech zapracují na měšťanské škole tak, že z nich budou dobří učitelé... Všichni členové uč. sboru pracovali po celý školní rok poctivě a svědomitě, docíleno proto bylo ve třídách velmi pěkných výsledků, což konstatováno bylo i při inspekci 5. 5. 1930...“ Mnohem více se zde dovídáme o učitelových aktivitách mimoškolních a mimoškolních: je řečníkem a recitátorem na oslavách školních i městských – oslavy T.G. Masaryka, výročí škol, státní svátky, vede žákovský časopis:

„Za redakce zatímního učitele Jos. Koudeláka vydaly žákyně tři čísla školního časopisu Červánky. Druhé číslo pod názvem Sedmikrásy Kravařska vydáno bylo k oslavám 80. narozenin p. presidenta republiky tiskem. Jedno číslo zasláno bylo s věnováním, jež podepsaly z každé třídy 2 žákyně, jako dar p. presidentovi. 500 výtisků rozprodáno bylo žactvu škol novojického okresu.“²¹

Je nesporné, že se Josef Koudelák v Novém Jičíně stává učitelem - profesionálem, že zde začíná rozvíjet vše, čím pak na všech dalších učitelských stáncích vynikal – poctivá pedagogika, vysoká mimoškolní a občanská aktivita, široký rozhled.²² Je zřejmé, že se jeho učitelské, kulturní a spisovatelské působení v Novém Jičíně prolínalo, doplňovalo a vzájemně obohacovalo. K prospěchu autora i Nového Jičína.²³

¹ Urbanec, Jiří: Josef Koudelák a Nový Jičín. VSONJ 37, 1986, s. 66 a 67. Mac, Vlastimil: Devadesáté výročí narození spisovatele Josefa Koudeláka (1906 – 1960). Rozkvět, 15. 2. 1996, s. 6.

² Uvádím na pravou míru většinou nesprávně datace - Urbanec píše do r. 1934, Mac počítá 6 let. Baláš, Josef: Kulturní místopis Novojičínka. NJ 1967, s. 142 tvrdí, že z NJ odešel v r. 1934. Lexikon české literatury, díl 2, sv. 2, Praha 1993, uvádí 1928 – 1932. Data jsem si ověřil ve školní kronice měšťanské školy F. Palackého v Novém Jičíně: Trojtřídní dívčí škola měšťanská v Novém Jičíně, SOKA Nový Jičín, bez uložení, s. 26: „Místo definitivního odb. učitele Boh. Šindlera ustanoven byl dekretem ministerstva školství ze dne 31.7.1928 č. 107.825/28-1 výpomocný učitel Josef Koudelák, který na místo 4.9.1928 nastoupil...“ s. 84; Dekretem minist. škol a nár. osvěty ze dne 24.4.1933, č. 65643/33 – 1/4 zproštěn byl služby při dívčí měšť. škole zat. učitel Josef Koudelák a ustanoven správcem jednotřídní státní menš. školy v Renotách.

³ Šuleř, Oldřich: Laskavé medailony. Ostrava 2007, s.67.

⁴ Všeticka, František: Josef Koudelák oslavil svou rodnou Seničku v rozsáhlé básni. Hanácký a středomoravský den, 2001, roč. 12, č. 48, s. 13.

⁵ Nový Jičín, báseň Josefa Koudeláka. Kryl a Scotti v Novém Jičíně v červnu 1930. Tisťeno 200 výtisků na dřevaprostém antickém papíře, 100 na japonsku. Mimo náklad vydáno 50 neprodejných výtisků.

⁶ Obě školy sídlily v tzv. Palackého školách v nově postavené budově dnešního gymnázia. Měšťanské školy se přestěhovaly v r. 1926, reformní reálné gymnázium o rok později.

⁷ Dnes Jiráskova.

⁸ Sivek, Alois: Literární život Nového Jičína. In: Čtení o Novém Jičíně, Nový Jičín 1963, s. 92.

⁹ Neužil, František: Jubilujícímu městu, Tamtéž, s. 146 a 147.

¹⁰ Sivek, Alois, tamtéž, s. 92.

¹¹ Školní kronika měšťanské školy F. Palackého v Novém Jičíně: Trojtřídní dívčí škola měšťanská v Novém Jičíně, SOKA Nový Jičín, bez uložení, s. 45 a 46.

¹² Například v hanáckém nářečí: Prostějovskymu slavíkovi (MUDru O. Přikrylovi k sedmdesátce). Přehled, nezávislý týdeník kraje Hranického a Novojického, 1932, roč.II, č.48, s. 1.

¹³ Lexikon české literatury, díl 2, sv. 2, Praha 1993.

¹⁴ Kravařsko, 1934, roč. IV, č. 2, str. 37.

¹⁵ Otto, Karel: Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938. In: Čtení o Novém Jičíně, Nový Jičín 1963, s. 47.

¹⁶ Všeticka, František, viz výše.

¹⁷ Šuleř, Oldřich, viz výše.

¹⁸ Nový Jičín se českým kulturním a školským centrem Kravařska obtížně stával až po roce 1918. V předchozím období české obyvatelstvo mělo tato centra nejbližší ve Štamberku, Starém Jičíně, Příboře nebo v sousedním regionu, ve Valašském Meziříčí. Faktografie viz Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, svazek XIV, Olomouc 1995, s. 178.

¹⁹ Šternberské listy č. 4, rok 2006, zn. VHL.

²⁰ Tato zkouška stačila pro definitivu na obecné škole, pro definitivu na měšťanské škole byla nutná další zvláštní zkouška. Dle vyprávění Ing. Aleše Koudeláka, syna spisovatelova, jeho otce nejvíce bavila práce s nejmenšími dětmi a po škole měšťanské netoužil.

²¹ Vše dle školní kroniky měšťanské školy F. Palackého v Novém Jičíně: Trojtřídní dívčí škola měšťanská v Novém Jičíně, školní roky 1928/29 – 1932/33, SOKA Nový Jičín, bez uložení.

²² Avšak co ho zároveň v totalitních padesátých letech, vedle nemožnosti svobodné umělecké tvorby, zřejmě dovádělo k těžko řešitelným vnitřním rozporům a k tragickému konci v r. 1960.

²³ Děkuji za cenné konzultace a připomínky synovi Josefa Koudeláka, Ing. Aleši Koudelákovi, který se o spisovatelův odkaz pečlivě stará.

Česká škola v Novém Jičíně za okupace

Lubomír Busek

Bylo to počátkem školního roku 1942/43, kdy jsme s kamarádem vstoupili do dveří české, nedávno ještě měšťanské školy v Novém Jičíně. Nacházela se v nevyhovující staré školní budově dřívější české školy na tehdejším Höckově náměstí (Höckring), nyní ulice gen.Hlad'ů. Dnes už tato budova neexistuje, byla zbourána při výstavbě obchodního centra.

Ve světě tehdy zuřila už tři roky druhá světová válka a nacisté dávali pocítit svou moc v okupované Evropě. Ale začneme od začátku.

Po okupaci pohraničních oblastí nacistickým Německem v roce 1938 byli nuceni státní zaměstnanci a čeští učitelé město Nový Jičín opustit. Z českého obyvatelstva, které čítalo před okupací přes 4 tisíce osob, zůstala ve městě sotva třetina. Nacisté si brzy uvědomili, že pro tuto stále dosti početnou českou menšinu musí povolit i českou školu.

30. října 1938 otevřeli proto českou obecnou školu a 12. prosince pak i českou školu měšťanskou. Vše v jedné, jak výše uvedeno, nevyhovující staré školní budově. Nové moderní školní budovy na Palackého ulici si zabrali ihned po okupaci Němci pro sebe. Správcem naší české školy byl Němec Friedrich Jesch, téměř důchodového věku, učitelé byli Češi.

Škola nesla název Schule am Höckring, takže na první pohled nebylo zřejmé, že se jedná o českou školu. Ač jsme nebyli z Nového Jičína, dostali jsme se do 6. třídy této školy (do zrušených měšťanských škol mohli chodit jen místní žáci). Hned při seznamování s budoucími spolužáky jsme však zjišťovali, že, kromě místních, jsou tam i žáci z Libhoště, Loučky, Starého Jičína, Vlčnova, Pustějova, Hůrky, Šenova., Bernartic, Závišic, Žiliny a dokonce jeden žák z německých Heřmanic u Polomí. Proč tomu tak bylo? Odpověď nám asi dá konstatování učitele Rudolfa Andryška v publikaci Čtení o Novém Jičíně vydané r.1963 MěNV. „Komisařským správcem obou škol byl ustanoven Fr. Jech, řídicí učitel z Jablunkova, který před příchodem Poláků evakoval do Nového Jičína. Ač Němec, příslušník NSDAP, choval se k učitelům i dětem dosti blahovolně.“

Přestože měšťanské školy byly od 1. září 1942 na okupovaném českém území oficiálně zrušeny, vyučovalo se tu stále jako dříve. Oficiálně to však byla osmitřídní obecná škola. Ve třídách šesté až osmé vyučovali odborní učitelé Rudolf Andryšek, Josef Brož, Oldřich Kresta, Karel Šimíček, Karel Špaček, Jan Tomšík, Bohumil Vašek. Ke cti jim slouží nejen snaha vést vyučování k udržování českého národního povědomí, ale např. i to, že na tajném místě v budově školy uschovali českou měšťanskou a okresní knihovnu, kterou tak zachránili před jistou zkázou (české knihy z knihoven se pářily na hranicích).

Dovolím si připojit ještě dvě osobní vzpomínky dokreslující atmosféru tehdejší doby.

Podzim 1944 se vyznačoval ještě výrazněji válečnými událostmi. Za pěkného počasí přelétávala nad našim regionem americká bombardovací letadla z Itálie

směrem na Horní Slezsko, kde ničila hlavně závody na výrobu syntetického benzínu. Bylo to obyčejně před polednem, když k nám doletěla. Jakmile začaly houkat sirény, rychle jsme se podle předem daných pokynů sbalili a utíkali domů, přespolní žáci pak ven z města. Během dvaceti minut už jsme slyšeli a viděli letadla. Vyučování pro ten den skončilo. Jednou se však stalo, že bylo zamračeno, vypadalo to, že poplach nebude. Najednou však houkaly sirény, a do toho už bylo slyšet těžký hukot bombardérů. Pokyn zněl: spořádaně se přemístit do sklepního protiletectvého krytu v sousední budově (škola kryt neměla). Tam jsme ve sklepě seděli podle tříd přes dvě hodiny a s obavami čekali, co bude dál. Učitelé byli u svých tříd, ředitel Jesch procházel krytem, snažil se nás uklidňovat a občas se díval na kapesní hodinky. Najednou se rozvykládal o tom, jak za 1. světové války mu tyto hodinky při bodákovém útoku Rusů zachránily život – ruský voják se bodákem střelil do hodinek. Ředitel mluvil s námi vždy česky, dobře češtinu ovládal, a to i v hodinách německého jazyka, kterému vyučoval. Z krytu nás vysvobodil pokyn „konec poplachu“ - venku už houkaly sirény nepřerušovaným tónem. Bombardováno bylo opět Horní Slezsko.

Na sklonku podzimu r. 1944, kdy se začala přibližovat fronta, jsme byli svědky i další události. Škola se musela uskrovnit, když do tříd ve druhém poschodí byli nastěhováni mladí 16 – 18letí Ukrajinci z města Kirovograd. Bylo jich asi 60 a pracovali za otrockých podmínek na dvě směny na různých těžkých pracích ve městě. Byly už ranní mrazíky a oni měli nuzné oblečení a obutí (dřeváky) a velmi špatnou stravu (např. řepná polévka). Nebylo divu, že odpočívající směna nás o velké přestávce v mezipatře posílala o chleba. Samozřejmě, že jsme jim dali své svačinky a každý den jsme jim pak nosili chleba se sádlem apod. Jednou však přiběhl nějaký jejich kápo a mlátil je řemenem za to, že opustili ubikaci ve druhém poschodí. Krátce nato přišlo i upozornění ředitele, že se zakazuje s nimi jakýkoliv styk. Jídlo jsme jim však nosili dále, položili jsme ho vždy nepozorovaně na okno a zmizeli ve třídě. Oni si pak dávali větší pozor a přicházeli po jednom. Německý ředitel však plnění zákazu nekontroloval.

Pro českou mládež byla po skončení povinné školní docházky jen jediná možnost: chlapci mohli dělat pacholky nebo nádeníky u německých zaměstnavatelů, dívky mohly dělat služby v německých rodinách a na německých statcích. O vyučení se řemeslu nebo o studiu se mohlo jen snít. Je proto pochopitelné, že jsme netrpělivě čekali na konec války a osvobození z německé nadvlády.

Počátkem ledna 1945 byly „uhelné prázdniny“, načež byla celá budova zabrána pro německé uprchlíky z Polska. My jsme pak chodili dvakrát týdně pro úkoly do německé školy. V polovině března roku 1945 však byly všechny školy zabrány pro válečné účely a školní docházka na všech školách dočasně skončila. Školní rok 1944/1945 jsme pak už dokončovali v osvobozené republice. Na spolužáky a učitele české „Schule am Höckring“ zůstala jen vzpomínka.

Literatura

1. Čtení o Novém Jičíně, Dr.Karel Otto, MěNV NJ 1963, příspěvek Rudolfa Andryška, str. 51-58.
2. Informační text a katalogy školy – SOKA Nový Jičín.
3. Vzpomínky autora.

*Budova české menšinové školy v Novém Jičíně.
Za okupace česká „Schule am Hockring“.*

Páter Kamil Jaroš z Příbora – mučedník víry

Jaroslava Brichová

P. Kamil Jaroš.

Při pořádání farního archivu Příbor jsem narazila na zajímavý materiál o knězi Kamilu Jarošovi, který pocházel z Klokočova u Příbora a zahynul jako velmi mladý v nacistickém koncentračním táboře¹. Pro mladou generaci jsou tyto osobnosti již jen polozapomenuté postavy z historie, proto je třeba si jejich památku občas připomenout.

P. Kamil Jaroš se narodil 26. února 1913 v Klokočově u Příbora. Pocházel z velmi chudých poměrů, otec byl dělníkem, matka si přivydělávala vedle domácnosti ještě v Mandlerově továrně. Otec bojoval v 1. světové válce a uživit tři děti (malý Kamil měl ještě dva sourozence) nebylo vůbec jednoduché. Ani po válce po r. 1918 se sociální poměry rodiny příliš nezlepšily. Kamil se velmi dobře učil. Proto ho jeho třídní učitel doporučil ke studiu na reálném gymnáziu v Příboře, kam nastoupil v roce 1924. Vedle studia si vydělával jako pasák dobytka u příbuzných, pracoval i na poli nebo vypomáhal jako nádeník u zedníků. Největší zálibou mladého studenta ve volných chvílích byla četba, hudba, malování a tělovýchova. Byl velmi muzikální, stal se členem kapely, v hudební škole pod vedením ředitele p. Sklenovského se naučil bezplatně hrát na housle, baskřídlovku a trubku. Hrával i ve studentském orchestru, v kostele a při různých spolkových akcích a divadelních představeních. Také hodně maloval a v orelské jednotě se věnoval sportu.² Po maturitě studoval na přání rodičů rok na učitelském ústavu v Příboře, v roce 1933 složil doplňovací učitelskou maturitu a pak odešel do Olomouce na bohosloveckou fakultu.

Maturitní foto z r. 1933.

Horečky 1933 zleva J. Lankočí, K. Jaroš, V. Koblížka

Po vysvěcení na kněze 5. července 1938 působil jako kooperátor (pomocník faráře) deset měsíců v Otrokovicích, 1. června 1939 byl povolán zpět do olomouckého semináře do funkce ekonoma. V průběhu roku 1939 vystěhovali nacisté z olomouckého semináře bohoslovce a nastěhovali tam německé děti, organizované v Hitlerjugend.

P. Kamil Jaroš byl nucen v semináři zůstat a starat se pod přísnou německou kontrolou o ekonomický chod. Protože se v průběhu dalších let stýkal s lidmi, kteří nebyli loajální k německé říši (byli mezi nimi teologové, sociologové, kněží a také studenti bohosloví), byl předvolán 17. února 1942 na gestapo a tam byl zatčen pro poslušání zahraničního rozhlasu, rusofilství, šíření protinacistického smýšlení a noční „odbojářské“ schůzky. Spolu s P. Jarošem bylo zatčeno mnoho dalších lidí ze semináře - dr. Cínek, dr. Kleveta, P. Šumšal a další.

Přestože se některá obvinění nepodařilo soudu prokázat, byl P. Kamil Jaroš odsouzen na čtyři roky káznice. Prošel několika vězení - Breslau, Wohlau, Amberg, Bieg, Diez, Gollnow, Hamburg-Fuhlsbüttel a skončil v Schölpu u Hamburku. Zde onemocněl při práci v rašeliništi a 3. května 1945 zemřel z hladu, vysílení a podle svědectví spoluvězňů na akutní střešní katar.³ Pohřben byl v hromadném hrobě v Nortorfu. P. Kamil Jaroš zahynul v mladém věku 32 let. Jeho duševní sílu a odvalu i v utrpení dokazují dopisy rodičům, z nichž některé se dochovaly v originále⁴ a byly dokonce vydány po 2. světové válce tiskem pod názvem *Bůh je láska* jako zvláštní otisk z „Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje“ v Olomouci.

V roce 1946 nechali rodiče za tragicky umučeného syna sloužit zádušní mši ve farním kostele v Příboře a P. Jaroš byl vyznamenán in memoriam Československým válečným křížem.

V poválečné době a po roce 1948 se o P. Kamila Jarošovi příliš nemluvilo, byl přece příslušníkem nepřátelské katolické církve. Byl sice uváděn mezi oběťmi nacistického běsnění, ale jen jako jedno jméno z tisíců obětí většinou bez komentáře.

Jarošovi přátelé v Příboře a také jeho příbuzní však na něj nezapomněli. Začali sbírat materiál k jeho životopisu a také se začali zajímat o možnost najít hrob P. Jaroše, vyzvednout jeho ostatky a pohřbít je ve vlasti. Nejvíce v této věci pracoval učitel František Hüttler a P. Šuránek z Příboře, spoluvězni pan Dobromil Pažebřuch z Velkých Hostěrádek, František Šťastný z Němčic na Hané a také archivář novojičínského okresního archivu pan Josef Lankočí. Celou administrativu spojenou s pátráním a pozdější exhumací si vzal na starost P. Hoffmann od sv. Michala v Olomouci a kapitulní vikář olomoucký P. Josef Glogar. Pomáhala mnoho dalších významných církevních hodnostářů jak českých, tak německých - včetně pražského biskupa P. Františka Tomáška.⁵

18. března 1968 v roce relativní svobody byla konečně celá záležitost kladně vyřízena a z Olomouce vyjelo auto s P. Hoffmannem a P. Tylem do Nortorfu v tehdejší NSR k vyzvednutí ostatků P. Kamila Jaroše a jejich převezení do rodné země. 25. března se konala exhumace a 30. března 1968 byly ostatky za velké účasti věřících, bohoslovců i kněží a církevních představitelů uloženy na ústředním hřbitově v Olomouci. P. Kamil Jaroš se vrátil do své vlasti tak, jak si v den své smrti přál.⁶

Z dochovaných dopisů P. Kamila Jaroše uvádím několik citátů, které tohoto výjimečného kněze charakterizují.

Olomouc 28. června 1942: „Milý tatínku a maminko! Jsem stále s Vámi v duchu a v modlitbách .....Květiny z naší zahrádky jako jiná léta jistě i letos zdobí oltář v příbořském kostele. To je nejkrásnější odměna a radost všech pěstitelů květin. Neskonale dobré Srdce Pána Ježíše odmění i tuto službu bohatě. Připojuji pozhnaní Vám všem.“

Amberg 2.5.1943: „Posílám Vám zase mnoho pozdravů s obvyklou připomínkou - Bůh je láska. Nemohu jinak, když se o tom přesvědčuji na každém kroku, při každém vydechnutí. Myslete na to a buďte klidní, plni důvěry a naděje...“.

Hamburg - Fuhlsbüttel 18. 9. 1944: „Posílám pozdrav opět z jiného koutu světa. Víím, že Vás to překvapí a zneklidní, jak to konečně překvapilo i mne. Buďte silní ve víře a nezapochybuje ani okamžikem! Všude jsme v rukou Boha živého, který vládne a kraluje.... Myslíím na Vás, na zemi milovanou...“.

Poslední dochovaný dopis napsal P. Jaroš 18. října 1944. Rodičům se svěčuje s touhou po domově, přesto nepropadá pesimismu a dopis je plný víry, naděje a lásky. Nikde ani zmínka o existujících problémech života v táboře i o těžké práci, nedostatku jídla i odpočinku a vlastních zdravotních potížích.

P. Kamil Jaroš byl až do svého smutného konce člověkem statečným, obětavým a knězem nezlomné víry v Boha i člověka dobrého a laskavého, proto si i dnes zaslouží naši pozornost.

¹ SokA Nový Jičín, Farní úřad Příbor, inv.č.366.

² Několik fotografií malovaných obrázků se dochovalo ve farním archivu Příbor - viz poznámka č.1.

³ Po velkém úsilí se podařilo najít v šedesátých letech spoluvězně „holiče Frantu“, ve skutečnosti Františka Šťastného, strojívučce ČSD z Němčic na Hané, který P. Kamila Jaroše v posledních chvílích ošetřoval a poté ho pohřbil.

- ⁴ Ve farním archivu Příbor existují i fotokopie, které pořídil zřejmě novojičínský archivář pan Josef Lankočí.
- ⁵ Na přímluvu pražského biskupa F. Tomáška se ve věci angažoval i berlínský biskupský ordinariát, odkud dne 18.10.1967 přišel matce P. Jaroše paní Jarošové do Klokočova u Příbora dopis, v němž jí sdělili, že hrob jejího syna byl nalezen a je v pořádku.
- ⁶ Ve farním archivu Příbor se dochoval podrobný popis samotného pohřbu P. Jaroše i řada fotografií z něj.

Bůh je láska
Jaroslav Jaroš

Bůh je láska
Jaroslav Jaroš

Pohřeb P. Kamila Jaroše 30. 3. 1968.

Handwritten text in cursive script, dated 28. Mai 1944. The text is a letter or a diary entry, written in German, discussing religious and personal matters. It mentions 'Pater Kamil Jaroš' and 'Konzentrationslager'.

Handwritten text in cursive script, continuing the narrative. It appears to be a continuation of the diary or letter, detailing the author's experiences and thoughts during the war.

Ukázky dopisů z koncentračního tábora.

Dějiny lité bronzem aneb co nového?

Aleš Knápek

Muzeum Novojičínska uspořádalo na konci roku 2008 ve svých prostorách výstavu s názvem Dějiny lité bronzem. Ta kromě připomínky způsobu života lidí v nejvýznamnější pravěké epoše našeho regionu přinesla i prezentaci nových zjištění a nálezů týkajících se daného období. Následující příspěvek je nástinem stavu našeho poznání tohoto barvitého úseku lidských dějin z pohledu našeho regionu.

Hned na počátku stojíme před problémem nástupu doby bronzové. V závěru starší doby kamenné se zřejmě na ose Kotouč – povodí Sedlničky – Bilovecko¹ pohybují nositelé kultury se šňůrovou keramikou (srovnej Knápek 2008). Stopy následně starší doby bronzové se omezují jen na několik málo kusů. V depozitáři Muzea Novojičínska se nacházejí dva poškozené šálky z pozůstatosti F. Hanzelky, zařaditelné do tohoto období, jež by mohly snad pocházet z Kotouče. Tuto informaci ale není možné ověřit, a nutno jí tedy brát jako hypotetickou. Danému období ovšem patrně náleží pazourkové dýky nalezené v Kopřivnici (Šostýn) a v okolí Bilovce. Z jeskyně Čertovy díry pocházejí zlomky dvou nádob mierzanowické kultury a dva kovové kruhy ukončené očky - zřejmě hřivna a nákrčník z Kotouče a Štramberka - Skalek (Janák 2006). Velmi zajímavý fenomén evropského dosahu představují dvě „kamenné“ sekery, nalezené u bývalých sirkových lázní poblíž Nového Jičína, vyrobené ze železné rudy, tedy z materiálu naprosto nevyhovujícího jejich určení. Uložení u sirných pramenů a výrazně barevný materiál zřejmě odkazují na náboženský význam předmětů (Janák - Přichystal - Grepl 2004, 185; Janák 2006, 90). Kromě bronzového zdobeného náramku (opět z Kotouče) nemáme jiné doklady osídlení zařaditelné do střední doby bronzové (Janák 2007). Nejdříve v samém závěru tohoto období mohl být do země uložen poklad u Mankovic. Stále tedy platí předpoklad, že v těchto dobách bylo Novojicko pouze koridorem obchodních cest bez stálejších sídlišť (Janák - Kouřil 2001). Sousední úrodné Opavsko a přilehlé polské Slezsko bylo však patrně územím, kde se z lokální oderské skupiny mohylové kultury po přechodovém mohylovo-lužickém stupni (RBC2-D) vyvíjí lužická kultura popelnicových polí (Juchelka 2008, 111, s. lit.). Další vývoj a rozšíření této kultury změnily následně tvář Novojicka k nepoznání.

Nové rozbory keramického materiálu potvrzují, že zřejmě již na konci staršího stupně lužické kultury byl osídlen vrch Kotouč (Popelářová 2007; Zbránek 2008; obecně Čižmář 2004). Pravděpodobně zde existovalo výšinné sídliště, zatím bez opevnění, které by spadalo až do pozdější (slezské) fáze lužické kultury. Podobný vývoj byl pozorován i v sousedních oblastech Opavska a jihovýchodní Moravy (Juchelka 2008; Parma 2008). Hlavní těžiště osídlení Kotouče náleží dle keramických nálezů do pozdní doby bronzové, do tzv. slezské fáze lužické kultury, kam spadá také většina nalezených bronzových pokladů (Podborský 1970).

Nové terénní průzkumy² přinesly poznatky o rozsahu osídlení našeho regionu konce doby bronzové. Ukázalo se, že hustota osídlení byla patrně největší od příchodu zemědělských populací v šestém tisíciletí př. n. l. do počátku středověké kolonizace ve 13. století. Ke známým nálezům přibývaly lokality na Příborsku, dále

mezi Novým Jičínem a Valašským Meziříčím (údolí Bečvy), které bylo dalším centrem této doby – např. známé pohřebiště na vrchu Helštýně a nově sídliště v jeho blízkosti. Díky aktivitě soukromých badatelů známe první nálezy na Odersku a na úpatí hradního vrchu v obci Starý Jičín, odkud pocházejí staré zprávy zmiňující snad žárové hroby. K nově objeveným sídlištím by se slušelo nalézt i nová pohřebiště. Zatím známe pouze nepatrný nález z Bernartic (Král 1967; 1975) a důležitou polohu u Příbora (Fryč 1985; Knápek 2009), přestože právě doba popelnicových polí je v pohřbívání svých zesnulých snad nejdůležitější ze všech našich pravěkých období. Zvláště to platí pro hradisko na Kotouči. Zde patrně probíhala důležitá výroba bronzových předmětů, jež signalizuje pobyt zámožnějších členů tehdejší společnosti. Objev jejich hrobů by byl důležitým jak z hlediska chronologie, tak vazeb na okolí. Obecně funkce hradiska na Kotouči s jeho bronzovými poklady není dosud plně vyjasněna. Mezi nálezy jsou slitky bronzoviny či nástroje jako dlátko, kladívko atd., dokládající výrobu bronzových předmětů. Pochází odtud i nádoba typu Štramberk, jež nemá jinde období a mohla sloužit kultovním účelům. Kultovní funkce hradiska je Kotouči také přisuzována. Na náboženské obřady mohou upozorňovat nálezy bronzových pokladů - nález kolečka k modelu „slunečního vozíku“ apod. Je na dalším porovnání se širším okolím pokusit se o vysvětlení, zda byl Kotouč především centrem výrobně-obchodním, nebo plnil i silnou funkci kultovní. K této diskuzi přispělo hodnocení bronzářské výroby v českém Slezsku a také studie o kultovních praktikách lužické kultury (Juchelka 2007 a, b).

Dalším výšinným sídlištěm doby bronzové námi popisovaného regionu byl prostor dnešního hradu Hukvaldy. Dokládají to keramické zlomky nalezené při budování kanalizace nedaleko „Kulatiny“ (Boris - Juroš - Michálek 2000), které doplnily starší nález bronzové sekerky na valu před ní. V případě Hukvald záměrně neuziváme výraz „hradiště“, protože úpravy hradu v posledních staletích setřely původní ráz kopce i případné důkazy staršího opevnění. Zdejší osídlení patrně náleželo k sídlištím u Příbora.

Naprosto převratně působí nově objevené hradiště ležící nad obcí Loučka u Hranic. Ač tam přišli rabovat hledači s detektory kovů, podařilo se z něj zachránit velký soubor, zahrnující mimo jiná období až 10 depotů z doby bronzové. Hradiště leží asi 35 kilometrů od Kotouče a muselo být ve skladbě osídlení a cest Moravskou branou velmi důležité. Ve světle tohoto objevu je třeba vnímat i umístění pokladu z Mankovic a také předpokládaný průběh komunikací (viz Čižmář - Salač 2009). Můžeme se těšit, že další objevy z této lokality budou mít velký význam pro pochopení struktury osídlení a kulturních návazností Novojicka.

Počátek doby železné (halštatské) je dobou, kdy prochází horní Poodří stejně jako jeho okolí změnami ve struktuře osídlení. Kotouč ztrácí svůj význam, zřejmě se výrazně snížil i počet lidí, kteří zde žili. Mění se i struktura a hustota vesnického osídlení, zaniká např. osada Kopřivnice – Šutyrova studánka. K poznání vývoje hustoty osídlení přispěly povrchové sběry, např. lokality v okolí masivu Petřkovické hory či Bernartic. Důležité informace přinesly v poslední době odkryvy částí dvou sídlišť u Klimkovic a Olbramic při stavbě dálnice D47 (Hlas - Krasnokutská 2006 a, b).

Snad už na přelomu doby bronzové a železné končí pohřbívání na nekropoli u Příbora. V letech 1979 - 80 zde bylo odkryto asi deset žárových hrobů. Obsah hrobů byl zachován v dosti špatném stavu a bohužel ani zdaleka se celý nedostal do muzejních sbírek. Jeden z hrobů měl obsahovat dokonce železné náramky, které byly díky neodbornému vyjmutí zničeny. K dalším zmiňovaným nálezům není možno se vyjádřit, protože jsou v soukromém vlastnictví. Zachovaný keramický materiál je možno zatím datovat do slezské fáze lužické kultury. Probíhající výzkum Archeologického ústavu Brno na stavbě silničního obchvatu města Příbora zachytil dosud nejméně dvacet dalších hrobů, obsahujících kromě keramiky také železné kruhy a čepel nože. Zpracování materiálu přinese jistě důležité informace týkající se historie celého regionu.

Co zapříčinilo rozsáhlé změny na počátku doby železné? To se snaží vysvětlit několik novějších studií. Šlo nejspíše o kombinaci změn klimatických (sušší období), dále zásadní změny tras obchodních cest³ (nová orientace na železo) a s tím provázané změny v lidské společnosti (Dohnal 1988, 21; Dreslerová 2005). Došlo k výrazným regionálním rozdílům, kdy dříve rozsáhlé osídlení sousedního Opavska dočasně mizí a naopak v Podbeskydích vznikají nová sídliště (Janák 1996; Juchelka 2008). Patrný je posun osídleného území k severu na Frýdecko-Místecko a Těšínsko s hradisky v Chotěbuzi - Podoboře a na protějším břehu nad řekou Olší stojící Góra Zamkowa (Janák 1995 a, b; Juchelka 2008, 116 - 117). S tímto konečným horizontem lužické kultury - její platěnické fáze na Novojicku - byl dříve často spojován nájezd Skytů do střední Evropy. Dnes se ale stále více rýsuje i možnost, že nálezy trojbrýtlých šipek na Kotouči, které měly být jediným dokladem přítomnosti nájezdníků v regionu nepatří vlastně jim, ale místní populaci. Pro zvážení takovéto možnosti hovoří i nález kadlubu na jejich odlévání na slovenském hradišti Molpír a nepodařený odlitek této šipky z hradiska Zelená Hora (Holubová 2007).

Shrneme-li nové poznatky o popisovaném období, pozorujeme několik bílých míst. Jde především o počátky doby bronzové v našem kraji a ústup sídlišť v době železné. Pokračující bádání jistě přinese upřesnění podoby sídelních areálů i jejich časového vymezení. Nadcházející vyhodnocení hrobových celků z Příbora pak bude zásadním pro upřesnění chronologie okolních nálezů. Budoucí nálezy a výzkumy naznačí, nakolik je naše současné hodnocení zmiňovaného období přesné.

¹ Jak napovídá mapa nálezů.

² Zejména několikaletý česko-polský projekt povrchového průzkumu Podbeskydích (ucelené Janák - Chorazy - Břízová - Grepl, v tisku).

³ K obchodu v pravěku, např. Salač 2006.

Literatura

- Boris, M. - Juroš, L. - Michálek, L. 2000: *Pravěké Hukvaldy*, in: *Pravěk* NŘ 10, 93-102, Brno.
 Čižmář, M. 2004: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
 Čižmář, M. - Salač, M. 2009: *Nové hradiště v Moravské bráně*, in: *Archeologické rozhledy* LXI, sešit 1, 63-76, Praha.

- Dreslerová, D. 2005: *Klima v pravěku - mýtus a skutečnost*. Několik poznámek k článku Jana Bouzka, in: *Archeologické rozhledy* LVII, 534-548, Praha.
 Fryč, J. 1985: *Svědectví o pravěku Příbora*. Příbor.
 Hlas, J. - Krasnokutská, T. 2006a: *Sídliště platěnické kultury na katastru obce Klimkovic, okres Nový Jičín*, in: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2003-2004*, 115-118.
 Hlas, J. - Krasnokutská, T. 2006b: *Sídliště platěnické kultury na katastru obce Olbramice, okres Nový Jičín*, in: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2003-2004*, 119-22.
 Holubová, Z. 2008: *Osídlení hradiska Zelená Hora v době halštatské*, in: *Pravěk* NŘ 17/2007, 357-383, Brno.
 Janák, V. 1995a: *Nordmähren während der Späthallstattzeit (bisherige Erkenntnisse)*, in: *Pravěk* NŘ 5, 255-270, Brno.
 Janák, V. 1995b: *Osídlení vrchu "Štandl" u Frýdku-Místku v posledním tisíciletí před změnou letopočtu*, in: *ČSZM série B č. 44*, 97-106, Opava.
 Janák, V. 2006: *Starší doba bronzová v Oděské bráně*, in: *Acta archeologica Opaviensia* 2, 83-93, Opava.
 Janák, V. 2007: *Bronzový náramek s pečetiřkovými konci z Kotouče u Štramberka*, *Pravěk* NŘ 15, 2005, s. 447 - 45, Brno.
 Janák, V. - Kouřil, P. 2001: *Archeologie Pobeskydích (k nové polské práci o Těšínsku)*, *Archeologické rozhledy* 53, 372 - 386, Praha.
 Janák, V. - Přichystal, A. - Grepl, E. 2004: *Sekery ze železné rudy z Oděské brány*, in: *K počtě Vladimíru Podborskému (přátelé a žáci k 70. narozeninám)*, 183-189, Brno.
 Janák - Chorazy - Břízová - Grepl: *Zpráva o průběhu a výsledcích projektu „Průzkum pravěkých výšinných sídlišť v Podbeskydích mezi Bečvou (Česká republika) a Bialou (Polská republika) - Badania pradziejowych osiedli wyżynnych na Pobeskydziu między Bezwą a Białą“*.
 Juchelka, J. 2006: *Souhrn lokalit s nálezy bronzových předmětů kultury lidu lužických popelnicových polí v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, in: *ČSIZM, série B, č. 55*, Opava.
 Juchelka, J. 2007a: *Náboženství, kult a magie lužické kultury*, in: *Pravěk* NŘ 15/2005, 341-369, Brno.
 Juchelka, J. 2007b: *Centra bronzářské výroby v českém Slezsku*, in: *Acta Universitatis Wratislaviensis No 2960, Studie Archeologiczne XL*, 89-100, Wrocław.
 Juchelka, J. 2008: *Závěr vývoje lužické kultury na Opavsku*, in: *Přehled výzkumů* 49, 109-124, Brno.
 Knápek, A. 2008: *Sekeromlat typu „A“ kultury se šňůrovou keramikou z Bílova (okr. Nový Jičín)*, in: *Pravěk* NŘ 17/2007, 73-79, Brno.
 Knápek, A. 2009: *Dokumentace výzkumu 1/2009 (Příbor, obchvat)*, archiv archeologického oddělení MNJ.
 Král, J. 1967: *Žárový hrob slezské kultury v Bernarticích n. O.*, in: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, sv. 1, 53-55, Nový Jičín.

Král, J. 1975: *Pravěké nálezy v Bernarticích*, in: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* sv. 15, 36-41, Nový Jičín.

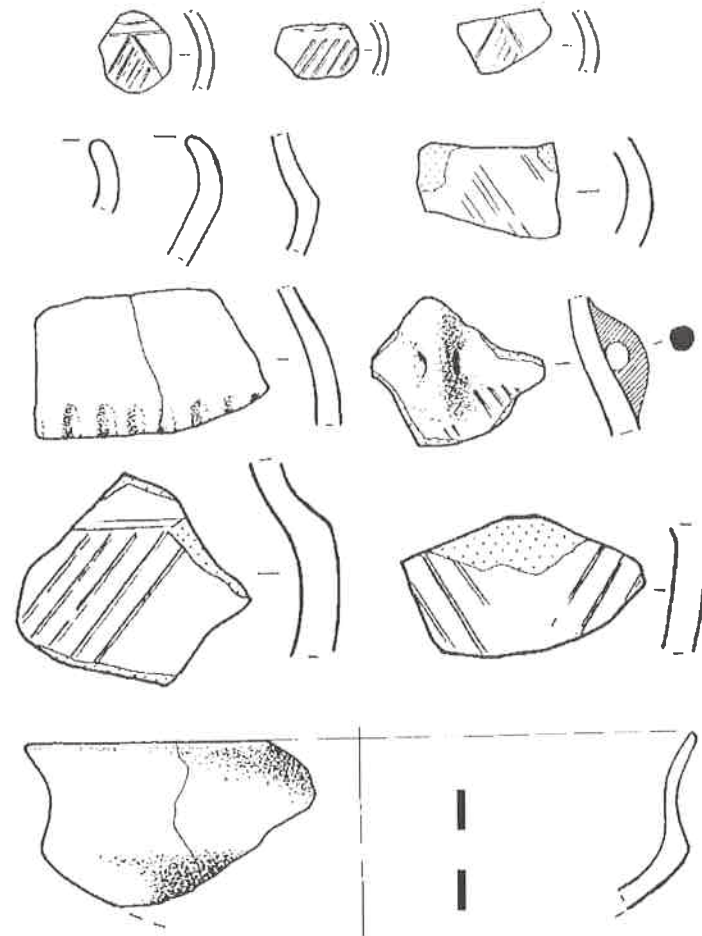
Parma, D. 2008: *Výšinné lokality mladšího pravěku na jihovýchodní Moravě – současný stav poznání*, in: *Pravěk NŘ* 17/2007, 263-301, Brno.

Podborský, V. 1970: *Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit*. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis Facultas Philosophica, Brno.

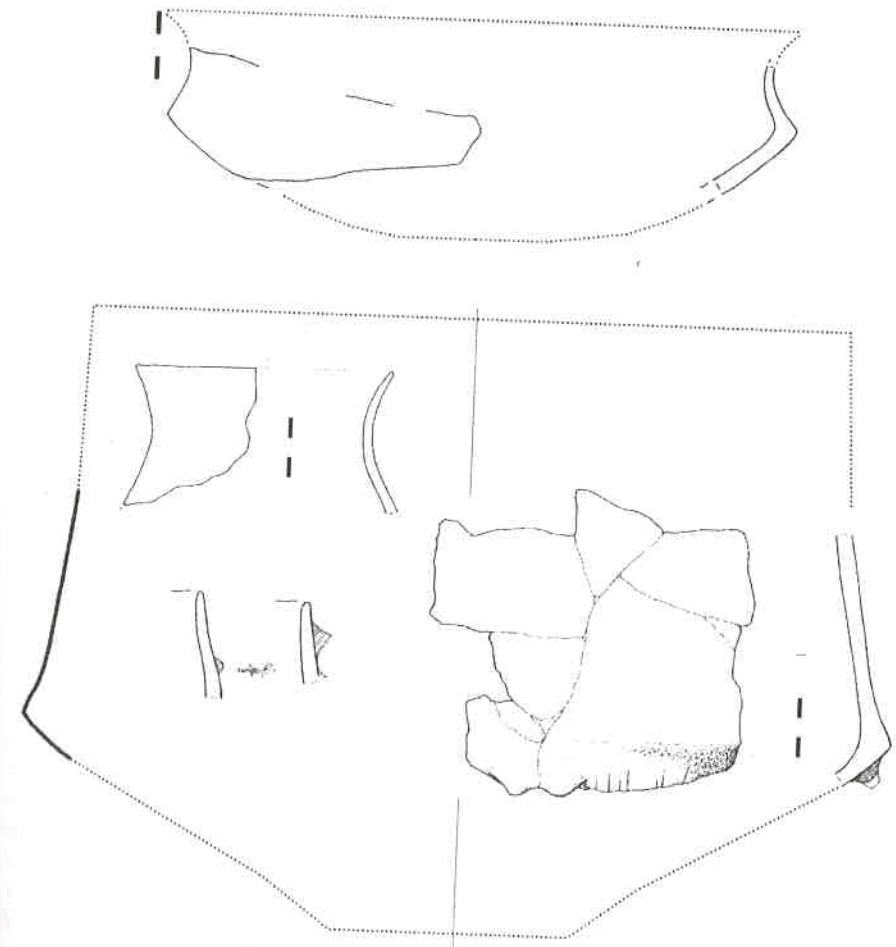
Popelářová, P. 2007: *Hradisko z období lužických popelnicových polí na Kotouči u Štramberka*. Nepublikovaná diplomová práce na Slezské univerzitě v Opavě.

Salač, V. 2006: *O obchodu v pravěku a době laténské především*, in: *Archeologické rozhledy* LVIII, 33-58, Praha.

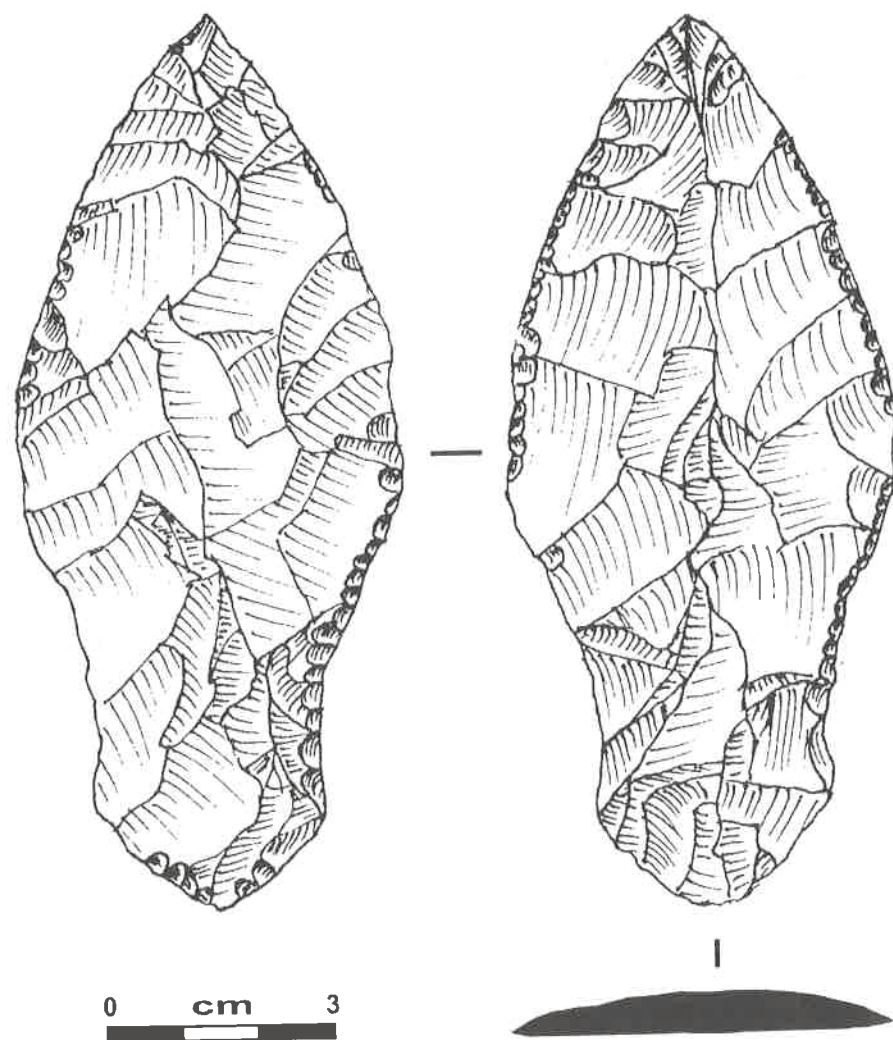
Zbranek, H. 2008: *Kotouč u Štramberka a jeho nejbližší okolí v době popelnicových polí*. Nepublikovaná diplomová práce na Slezské univerzitě v Opavě.

Obr. 1: Přibor, výběr keramiky ze žárových hrobů.

Obr. 2: Přibor, výběr keramiky ze žárových hrobů.

Obr. 3: Kamenná dýka vyštípaná z baltského silicitu (pazourku), nalezená na hradě Šostýn (kresba E. Grepl).

Malý vodní mlýn v obci Bordovice

Václav Michalička

V procesu urbanistického utváření venkovských sídel i jejich architektonické podoby sehrálo důležitou úlohu mnoho vlivů. Některé z nich měly dlouhodobý a trvalý charakter, jiné byly pouze krátkou záležitostí podmíněnou civilizačním rozvojem. Při dokumentaci historického prostředí venkova nelze opomíjet specifické stavební záležitosti, které měly pouze krátkou funkčnost, ale v době svého opodstatnění ovlivňovaly vzhled celé vesnice. V prostoru podhorských a horských obcí severovýchodní Moravy i těšínských Beskyd se jednalo o malé výrobní provozovny využívající jako zdroj energie vodní kolo. Nárůst tohoto jevu nastal v Moravsko-slezských Beskydech koncem 19. století a nejvíce malých vodních staveb bylo vybudováno v období krátce před první světovou válkou. Tato drobná díla doplňovala osobitým způsobem venkovské usedlosti a jejich výstavba byla spojena především s terénními úpravami, které v mnoha případech jsou v současnosti jediným odkazem na existenci provozoven poháněných vodním kolem. Většina však zanikla již ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století, kdy je nahradily výkonnější motory a především elektrická energie.

„Neprofesní“ výrobní stavby byly zajímavým specifikem velmi rozšířeným právě v oblasti severovýchodní Moravy a dnešní české části Těšínského Slezska. Označením „neprofesní“ výrobní stavby jsou zde chápána zařízení, která se provozovala bez živnostenských oprávnění a sloužila především soukromým potřebám svých majitelů. Šlo zejména o specializovanou výrobu nebo činnost s řemeslnými rysy, která však byla prováděna v malém měřítku a ne zcela dokonalé formě. Ve sledovaném regionu se jednalo hlavně o tzv. „selské kovárny“ (umístěné často mimo vesnickou zástavbu v polích)¹, suširny na ovoce, jednoduché mlýny a šrotovníky poháněné vodním kolem stávající u malých potůčků, ojediněle jsou doloženy i primitivní pily.² Tyto provozovny zasahovaly do kompetenci vyučených, registrovaných a často koncesiovaných živnostníků. Proto se takové objekty stavěly nelegálně a bývaly zakryté nenáročnou jednoduchou stavbou, aby na sebe nepoutaly velkou pozornost.³ Hlavní příčinou, proč docházelo k výstavbě těchto provozů v rámci zemědělských usedlostí, byla snaha hospodářů vytvořit pokud možno soběstačnou produkční jednotku, aby se chod celého hospodářství ještě více osamostatnil. Touha po částečném pokrytí i jednotlivých specializovaných odvětvích výroby na jedné usedlosti vedla k budování svěbytných urbanistických celků v sídelní krajině, kdy základní obytné a hospodářské stavby byly doplněny o „doplňkové“ stavební komponenty.⁴

Na území dnešní České republiky začalo postupně docházet k výstavbě „neprofesních“ objektů poháněných vodní energií až v období správní a právní reorganizace po roce 1848. V prostoru podhorských a horských obcí severovýchodní Moravy i těšínských Beskyd se tyto drobné technické stavby objevily v důsledku kulturní zaostalosti a silnému přežívání zakořeněných tradic v zemědělském hospodářství až o něco později. Jedná se o záležitost především poslední čtvrtiny 19. století a první čtvrtiny 20. století.⁵ Malá vodní díla zřizovaná v naprosté většině

bez povolení doplňovala osobitým způsobem selské usedlosti. Nově vystavěné jednoduché objekty s vodním kolem úzce propojené s dalšími prvky (rybníčky, náhony, hráze, dřevěná koryta) však plnily svou funkci pouze v krátkém časovém úseku. Během 30. let 20. století se začaly stávat nerentabilními, vodní pohon často nahradil elektromotor a jejich provoz klesl na minimum.⁶ Za druhé světové války musely být všechny „domácí“ mlýny a šrotovníky zaplombovány a vyřazeny z chodu. Jejich konečný zánik nastal po roce 1948. Do současné doby se dochovaly jen ojediněle, a to pouze v torzovitém stavu.⁷

„Neprofesní“ vodní díla při zemědělských usedlostech stávala především u nevelkých potoků a byla budována jako mlýny na hrubou nekvalitní mouku, šrotovníky či kašni mlýnce na zpracování pohanky. Malé potoční mlýnky, ať už sloužily jakémukoliv účelu, měly jednoduchou architekturu. Mlecí zařízení většinou příkrývala podezděná stavba sbitá z prken. Mlýnské kolo umístěné v exteriéru nemávalo žádné zastření a voda na něj bývala vedena dřevěným korytem z náhonu nebo z malých uměle vybudovaných zástav (jednalo se zejména o nevelké rybníčky).⁸ Protože „neprofesní“ mlýny měly jen omezené množství obilí nebo pohanky po dlouhých a nepravidelných časových intervalech, naplněná zásobárna vody stačila na celé zpracování meliva, a to i v době sucha, kdy potok coby základní zdroj vody vysychal. Jednoduchá mlýnská složení poháněla mlýnská kola s náběhem na „skříňové lopaty“. Kola podle dostupných dobových záznamů dosahovala většinou těchto rozměrů – průřez 2 m, šířka 60 cm, ale mohla být o něco menší i větší.⁹

Jeden z posledních mlýnů patřící k selskému hospodářství ve sběrné oblasti Muzea Novojičinska v přírodě se nacházel v Bordovicích.¹⁰ Obec Bordovice (okres Nový Jičín, dříve politický okres Mistek) se nachází cca 5,5 km západně od Frenštátu pod Radhoštěm a rozkládá se v délce přibližně 2 km od jihozápadu k jihovýchodu podél břehů Lichnovského potoka v nadmořské výšce 390 až 425 m n. m. Jedná se o kopcovitý až hornatý terén, v němž výrazně zvlněný reliéf krajiny přetíná údolí Frenštátské brázdy.

„Neprofesní“ mlýn v Bordovicích stával u větší rolnické usedlosti čp. 19 a vystavěn byl jejím majitelem Františkem Veselkou (1895 – 1936) parně někdy krátce po první světové válce. Mlýn nikdy neprovozoval vyučený mlynář, nýbrž hospodařící zemědělec, který ho používal především pro vlastní potřebu, a jen občas v rámci sousedské výpomoci zapůjčoval jej i jiným sedlákům.¹¹

František Veselka v roce 1919 po svém návratu z vojenské služby v první světové válce převzal celý statek čp. 19 v Bordovicích jako dědictví po zemřelém otci. Od počátku se snažil o modernizaci a dosažení soběstačnosti celého hospodářství. Jelikož nebyl nijak svazován konzervativními předsudky otce (jak se tomu stávalo v této době u jiných rolnických usedlostí, které proto procházely vleklou stagnací), mohl částečně uskutečnit své představy o zkvalitnění chodu zemědělského statku, který postupně doplnil vedle stávající roubené sušírny ovoce o malý vodní mlýn na hrubou mouku, zděný sklep a také otevřel na svém pozemku pískovcový lom s drtičem šterku a písku. Doplňkovou činností Františka Veselky se tak stal i rozvoz písku a šterku včetně dalších povoznických zakázek. Na nově vystavěný mlýn se

nevztahovalo žádné živnostenské oprávnění a případné výjimečné objednávky, které majitel přijímal, tj. mletí pro ostatní obyvatelé obce, byly víceméně nezákonné. Za druhé světové války bylo mlýnské složení rozebráno a objekt zaplombován – od té doby už nedošlo ke zprovoznění mlýna.¹²

Mlýn byl součástí celodřevěného objektu s trojdílnou dispozicí skládající se z mlýnice, chléva a stodoly, kdy každá část pocházela z různého časového období. Původně totiž stála přístavba mlýnice přímo u stodoly, chlév byl vestavěn jako spojovací prvek obou budov až dodatečně. Poslední podoba celého objektu pochází z roku 1955. V té době vichřice poškodila část roubené stodoly, takže muselo dojít k jejímu podstatnému zkrácení, a zhruba ve stejném období byla provedena i přístavba chléva. Nejstarším prvkem v dochovaném celku je roubená stodola s mlatem na mláčení obilí. Nejmladší z celé dispozice je prostor chléva (z roku 1955) o rozměrech 2,1 m x 5,5 m.

Nosnou konstrukci samotné mlýnice tvořily silné dřevěné trámy a obvodový plášť se skládal ze svislých prken. Celá stavba byla bez základů, pouze mlýnice měla podezdívku a vyzděný zahlobený prostor pro umístění palečnického kola. Sedlová střecha (krytina nejdříve šindel později lepenka, štít z úzkých prken) objektu s různou výškou hřebenu měla jednoduchý krov tvořený pouze spojením krokvi. Podlaha byla z udusané hlíny. V mlýnici se nenacházely okna ani žádné vytápění. Mlýnské vybavení zůstalo z podstatné většiny po celou dobu původní.

Mlýn při zemědělské usedlosti čp. 19 zpočátku pohánělo vodní kolo na vrchní vodu. Blízko objektu byl vybudován malý rybník sloužící jako dostačující zásobárna vody. Z něho se voda na mlýnské kolo vedla vyvýšeným dřevěným žlabem. Po zavedení elektřiny ve 30. letech 20. století došlo k úpravám mlýna. Tehdy bylo odstraněno vodní kolo. Základní složení se však zachovalo a mlecí ústrojí bylo napojeno na elektromotor umístěný v přístěnku. Elektromotor se pak využíval jak při mletí, tak i při jiných zemědělských pracích.

Ve mlýně se nacházelo jednoduché mlýnské zařízení s obyčejným mlecím složením v menším provedení. Podle nerozměrného dochovaného palečnického kola lze usuzovat, že mlýnské kolo muselo být poměrně malé. Do roku 2005 zůstala na původním místě mlýnská hranice – nosná konstrukce pro mlecí zařízení s mlecí podlahou (včetně schodů spojujících dolní a mlecí podlahu). Mlýnské kolo uvádělo do chodu paleční kolo, které roztáčelo pastorek pohybující svislou hřidelí nesoucí kámen tzv. běhoun. Oba mlecí kameny přetrvaly až do dnešní doby – dolní (ležák) a horní (běhoun) včetně dřevěného lubu, který je obepínal. Ve vybavení nechyběl ani kompletní násypný koš. Na svém místě setrvala i moučnice s vybavením a u ní truhla pro melivo. Neprofesní mlýn Františka Veselky byl v srpnu 2005 kvůli havarijnímu stavu v důsledku degradace materiálu současnými majiteli zbourán.¹³

Přestože „neprofesní“ vodní díla měla poměrně krátkou životnost, vyvstává potřeba dokumentovat a prezentovat i tyto drobné technické stavby lidové architektury v náležitých souvislostech. Důvodem je zachování kontinuity vývoje venkovského prostředí daného regionu tak, aby obraz minulé doby byl co nejvíce pravdivý a ucelený.

Resumé

Neprofesní vodní díla jsou zajímavým specifikem, k jehož rozšíření došlo v prostoru severovýchodní Moravy v krátkém časovém rozmezí od poslední čtvrtiny 19. století do první čtvrtiny 20. století. Důvodem výstavby bylo zvýšení hospodářské soběstačnosti některých větších usedlostí. Malé vodní mlýny, zřizované v naprosté většině bez povolení, dotvářely osobitým způsobem urbanistickou situaci selských statků. Jeden z posledních neprofesních mlýnů nacházejících se ve sběrné oblasti Muzea Novojičínska zanikl v roce 2005 v Bordovicích. Selský neprofesní mlýn se nacházel u větší rolnické usedlosti čp. 19 a vystavěn byl jejím majitelem Františkem Veselkou (1895 – 1936), patrně někdy krátce po první světové válce. Mlýn nikdy neprovozoval vyučený mlynář, ale hospodařící zemědělec. Ten ho používal pro vlastní potřebu, případně jej zapůjčoval sousedním sedlákům. Neprofesní mlýn v Bordovicích byl v srpnu 2005 kvůli havarijnímu stavu v důsledku degradace materiálu současnými majiteli zbourán.

¹ Michalička, V.: Současný stav samostatně stojících kovářských dílen v okrese Vsetín. Museum vivum I, Rožnov pod Radhoštěm 2005, s. 99.

² Bajer, V.: Když lidem pomáhala voda. In: Velké Karlovice, krajina příběhů. ČSOP SALAMANDR, 2004, s. 19.

SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad Místek, inv. č. 723, inv. č. 1188.

Selským kovárnám na Valašsku byla věnována pozornost v práci J. Országa-Vraneckého: Valašské kovářství.

³ Terénní průzkum v obci Bordovice a Metylovice provedený autorem statě v roce 2005, rukopisy uloženy v archivu Valašského muzea v přírodě

Štěpán, L. – Křivanová, M.: Dilo a život mlynářů a sekerníků v Čechách. Praha, ARGO 200, s. 31.

SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad Místek, inv. č. 1188.

⁴ SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad Místek, inv. č. 723, inv. č. 1188.

Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005, rukopis archiv Valašského muzea v přírodě.

Informátorka: Oldřiška Hutyrová (narozena 1921), Bordovice 132.

⁵ SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad Místek, inv. č. 723, inv. č. 1188, inv. č. 835, inv. č. 743

⁶ SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad v Místku, inv. č. 1188.

⁷ Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005.

⁸ Tamtéž

SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad Místek, inv. č. 1188.

Myslivec, F.: Starý způsob hospodářství na Opavsku, Opava 1933, s. 37.

⁹ SOKA Frýdek – Místek, fond: Okresní úřad Místek, inv. č. 723, inv. č. 1188, inv. č. 835, inv. č. 743.

Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005.

¹⁰ Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005.

¹¹ Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005.

Informátorka: Oldřiška Hutyrová (narozena 1921), Bordovice 132.

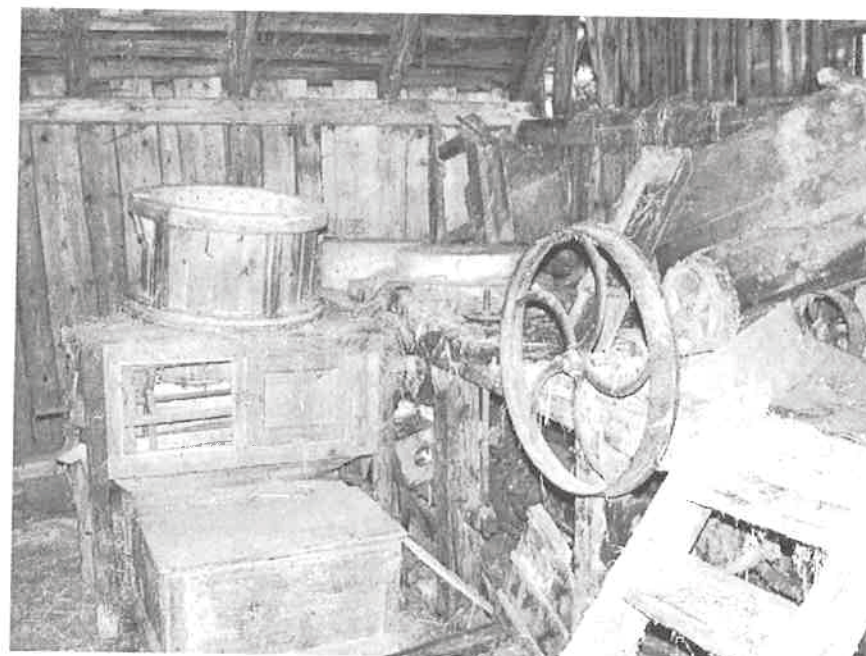
SOKA Nový Jičín, fond: Archiv obce Bordovice, inv. č. 7, inv. č. 20.

¹² Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005.

Informátorka: Oldřiška Hutyrová (narozena 1921), Bordovice 132.

¹³ Michalička, V.: Bordovice – nálezová zpráva 2005.

Informátorka: Oldřiška Hutyrová (narozena 1921), Bordovice 132.

Malý vodní mlýn v Bordovicích, mlýnská hranice, stav v roce 2005, foto V. Michalička.

Malý vodní mlýn v Bordovicích, stav v roce 2005, foto V. Michalička.